

**Nada Bodiroga-Vukobrat, Nenad Hlača, Dubravka Hrabar,
Dijana Jakovac-Lozić, Aleksandra Korać Graovac,
Davorin Lapaš, Irena Majstorović, Ines Medić Musa,
Barbara Novak, Hrvoje Sikirić, Vanja Smokvina,
Sandra Winkler, Viktorija Žnidaršič Skubic, Mirela Župan:
EUROPSKO OBITELJSKO PRAVO
Narodne novine, Zagreb, 2013., 338 str.
UDK: 347.62(4EU)(048.1)**

Knjiga *Europsko obiteljsko pravo* objavljena je u svibnju 2013. godine u izdanju Narodnih novina. Nastala je kao rezultat suradnje skupine renomiranih autora s ciljem približavanja europskog obiteljskog prava, kao sve aktualnijeg pravnog područja, pravnim teoretičarima i praktičarima. S obzirom na članstvo Republike Hrvatske u Europskoj uniji (EU) očekivano se javljaju brojna nova pitanja glede odnosa pojedinih izvora prava, odnosa nacionalnog prava i prava EU-a pa tako i različitih pitanja u vezi s pravom članova obitelji na pravnu zaštitu. Također, s obzirom na povećane mogućnosti mobilnosti može se očekivati da će se stručnjaci u praksi suočiti s povećanjem broja obiteljsko-pravnih predmeta s međunarodnim elementom. Stoga je cilj ove knjige, kako se ističe u Predgovoru, pružiti odgovore na pitanja i nedoumice koji se mogu pojaviti u vezi s primjenom propisa EU-a u sferi obiteljskog prava. Pritom autori analiziraju europsko obiteljsko pravo s različitih aspekata, slijedeći logičan niz koji počinje s izvorima europskog obiteljskog prava, a u nastavku obuhvaća procesni aspekt europskog obiteljskog prava, međunarodno privatno pravo te međunarodno pravo.

Knjiga ima jedanaest poglavlja, a obogaćena je s dva priloga na slovenskom jeziku, popisom presuda Europskog suda i Europskog suda za ljudska prava (ESLJP) te stvarnim kazalom.

Uvodno poglavlje autorice Irene Majstorović pod naslovom *Obiteljsko pravo kao različitost u jedinstvu: Europska Unija i Hrvatska* obrađuje osnovne elemente procesa nastajanja europskog obiteljskog prava u užem i širem smislu. Objaš-

njavaju se procesi harmonizacije i unifikacije te njihove pozitivne i negativne strane. Obiteljsko pravo u materijalnom smislu još uvijek je izvan nadležnosti Unije, međutim, procesno obiteljsko pravo nije. Sudska suradnja u građanskim stvarima s prekograničnim učincima područje je podijeljene nadležnosti između Unije i država članica pa se posebna pozornost pridaje aktivnostima EU-a na području obiteljskog prava, tj. europskom obiteljskom pravu u užem smislu.

Prikazuje se rad Komisije za europsko obiteljsko pravo (CEFL), sastavljene od uglednih europskih stručnjaka, koja svojim djelovanjem na harmonizaciji europskog obiteljskog prava potiče i zakonodavne aktivnosti EU-a. Međutim, dok se europski pravni sustavi nesporno temelje na nekim zajedničkim vrijednostima, problematični su pokušaji nametanja nekih novih pravila kao zajedničkih.

Nakon pregleda najvažnijih propisa EU-a koji se odnose na obiteljsko pravo, preispituju se dosezi europskog obiteljskog zakonodavstva. Europski se zakonodavac sve više nastoji približiti i materijalnom obiteljskom pravu što, čini se, izaziva proporcionalno sve veće opiranje država članica koje autorica ocjenjuje potpuno opravdanim. Upozorava se općenito na pitanje legitimiteta Unije da intervenira u obiteljsko pravo, s obzirom na načelna ograničenja njezinih ovlasti.

Konačno, u svjetlu nužnog nastavka europeizacije obiteljskog prava i članstva Republike Hrvatske u EU-u, autorica upućuje na potrebu prilagodbe domaćih nadležnih tijela, prije svega usvajanjem znanja o europskom pravu, kako na zakonodavnoj razini, tako i glede prakse oba europska suda.

Drugo poglavlje autorice Aleksandre Korać Graovac, pod naslovom *Povelja o temeljnim pravima Europske unije i obiteljsko pravo*, posvećeno je analizi i preispitivanju sadržaja, značenja, učinaka i dosega navedene Povelje. Ovim je dokumentom Unija dobila mogućnost ulaska na područje obiteljskog prava i to posredno, preko područja zaštite ljudskih prava. Razmatra se odnos Povelje i Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, opisuje način primjene i djelovanja Povelje te put zaštite koji je pojedincu na raspolaganju u slučaju povrede prava koja su njome zajamčena od strane institucija EU-a.

Autorica analizira smisao i doseg temeljnih ljudskih prava zajamčenih Poveljom, a zatim s posebnom pozornošću razmatra pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života. Pravo na sklapanje braka i zasnivanje obitelji zajamčeno je u skladu s nacionalnim propisima, čime je uvaženo postojeće stanje i ostavljena mogućnost državama članicama da mijenjaju uređenje tog prava, ali bez nametanja bilo kakve obveze u tom pogledu. Posebno se autorica osvrće

na odredbe Povelje o pravima djeteta kojima je Unija izričito prihvatila načelo najboljeg interesa djeteta u svim djelovanjima koja se odnose na djecu. Također, razmatraju se prava osoba s invaliditetom i pri tome upozorava na moguće kontradikcije s domaćim pravnim uređenjem. Sve države članice EU-a ujedno su stranke Konvencije o pravima djeteta te Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava pa se prava iz Povelje tumače u svjetlu tih dokumenata te mjerodavne prakse ESLJP-a.

Također, autorica preispituje dosege i važnost Povelje u kontekstu obiteljskog prava te u odnosu na standarde koje je postavio ESLJP, izražavajući pritom stajalište o poželjnosti zadržavanja obiteljskog prava u nadležnosti država članica EU-a.

U poglavlju pod naslovom *Prava djece u Europskoj uniji – pravni okvir* autorica Dubravka Hrabar razmatra pravne temelje nadležnosti EU-a za djelovanje na području zaštite prava djeteta, uz zaključak da EU ima potencijala za učinkovito poboljšanje položaja djeteta.

Analiziraju se dokumenti EU-a važni za prava djeteta i preispituje njihovo značenje i učinci. Autorica upućuje na usklađenost hrvatskog zakonodavstva sa sadržajem tih instrumenata te na prilagodbe koje bi *de lege ferenda* trebalo provesti s ciljem postizanja više razine standarda zaštite prava članova obitelji, osobito djece. Posebno se razmatraju odredbe Povelje značajne za pravni status djeteta. Iako nisu širokog obuhvata kao drugi međunarodni instrumenti o dječjim pravima, time, smatra autorica, nije umanjena važnost zaštite djetetovih prava jer su, očito, prepoznati osnovni temelji te zaštite u EU-u.

Razmatra se nekolicina *soft law* dokumenata kojima je EU dosad određivao okvire i ciljeve djelovanja na području promicanja i zaštite prava djeteta. Ti dokumenti, iako neobvezujući, od država članica, dakle, i Republike Hrvatske, zahtijevaju povećanu pozornost. Posebno se, s aspekta hrvatskog obiteljskog prava, upozorava na zahtjev za stvaranjem djeci prilagođenog pravosuđa (*child friendly justice*) i to u kontekstu održavanja osobnih odnosa djeteta s odvojenim roditeljem.

Zaključno, autorica iznosi svoje viđenje o poželjnom tijeku daljnjih aktivnosti EU-a na izgradnji sustava zaštite dječjih prava. Iznimno je zanimljiv prijedlog o osnivanju europskog suda za prava djeteta koji bi odlučivao o tužbama djece protiv svojih država u slučaju povrede njihovih prava i tako, zapravo, konkretizirao prava zajamčena na normativnoj razini. Takav sud tvorio bi nadgradnju standardima postavljenima praksom sudova VE-a i EU-a i dodatno osnažio prava djeteta, a time i sustav ljudskih prava u cjelini.

Posvojenje u praksi Europskog suda za ljudska prava analizira se u poglavlju autorice Dijane Jakovac-Lozić. Uvodno se upozorava na neujednačenost pravne regulacije posvojenja na europskoj razini, ali i činjenicu da putem instrumenata VE-a države stranke usvajaju zajednička načela i time umanjuju poteškoće koje mogu nastati zbog različitih nacionalnih pravnih rješenja. Praksa ESLJP-a razmatra se u svjetlu Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i s obzirom na vrste povreda o kojima je Sud odlučivao.

Pregled započinje predmetima u kojima su zaštitu pred Sudom tražili biološki roditelji osporavajući opravdanost zasnivanja posvojenja bez njihova pristanka. Posebno se razmatraju predmeti u kojima za posvojenje nije postojao pristanak majke, pristanak izvanbračnog oca ili, pak, oba roditelja. Također, analiziraju se predmeti u kojima su zaštitu pred Sudom tražili potencijalni posvojitelji, u kojima postoji povreda prava posvojitelja ili prava posvojenika, točnije, diskriminacija posvojenika te povreda prava odrasle osobe kao posvojenika.

Autorica objektivno prikazuje okolnosti svih predmeta i ističe njihove sličnosti i razlike. Pritom iznosi vlastite ocjene i argumentirano kritizira određene nelogičnosti i nedosljednosti u rezoniranju Suda. Razvidno je kako Sud traži od nacionalnih tijela uvažavanje konkretnih okolnosti i socijalne realnosti, a izbjegavanje mehaničke primjene propisa i mjera koji nisu nužni u demokratskom društvu. S druge strane, jasno je i to da se Sud ne vodi uvijek primarnom potrebom zaštite djeteta i da se ponekad, ipak, nešto od vjerodostojnosti njegovih odluka gubi zbog inzistiranja na zaštiti forme umjesto sadržaja prava te neuvjerljivosti obrazloženja, osobito obrazloženja razloga za odstupanje od ranije utvrđene prakse.

Autor Nenad Hlača analizira *Osobni status građana u Europskoj uniji*. Obiteljski status autor ističe kao temelj iz kojeg proizlaze elementi koji određuju pojedinca i kao člana obitelji i kao člana šire društvene zajednice. Pojedini elementi osobnog statusa analiziraju se u kontekstu ljudskih prava jer tvore osnovu identiteta osobe, ali i zaštite tog identiteta; oni su pretpostavka za ostvarivanje brojnih drugih prava, a iznimno su važni za pravni poredak i sigurnost svake države. Područje osobnog statusa na razini EU-a nije harmonizirano i u tom kontekstu se upozorava na neizbježne probleme glede priznavanja statusnih učinaka u obiteljskim odnosima s međunarodnim elementom.

Istražujući politički i pravosudni okvir Europske unije, autor daje niz primjera iz prakse ESLJP-a te Europskog suda u kojima su razmatrani različiti elementi osobnog statusa pojedinca. Praksa Europskog suda s vremenom je

evoluirala i u sve većoj mjeri se oslanja na potrebu zaštite temeljnih ljudskih prava, a ne samo gospodarskih i socijalnih sloboda.

Osobni status pojedinca posebno se problematizira s obzirom na položaj državljana trećih zemalja u EU-u, posebno u kontekstu prava na sjedinjenje obitelji. Autor ističe da države članice nisu sklone prepuštanju ovlasti glede reguliranja i kontrole osobnog statusa građana Uniji jer bi time bili poljuljani temelji njihove pravne sigurnosti, a građanin – pojedinac prestao bi biti političkom osnovom državne suverenosti.

Također, autor razmatra rad Međunarodne komisije za građanska stanja kojim je ostvaren značajan doprinos pravnoj sigurnosti na ovom području, što je prepoznao i EU koji prati i financijski podržava projekte Komisije.

Pravo na osobno ime u praksi europskih sudova obrađuje se u poglavlju autorice Sandre Winkler. Mnogobrojnost funkcija osobnog imena razmatra se u svjetlu prakse ESLJP-a i Europskog suda. Autorica analizira slučajeve u kojima povreda prava na osobno ime proizlazi iz osporavanja prava na korištenje određenog imena.

Bogata praksa ESLJP-a obrađuje se s obzirom na pojedina pitanja glede prava na osobno ime o kojima je Sud odlučivao. Točnije, riječ je o predmetima koji se tiču prava na izbor imena i prezimena djetetu, zadržavanja prezimena, promjene prezimena, određivanja više prezimena te prijepisa imena. Autorica primjećuje nastojanja Suda da ostvari ravnotežu između različitih funkcija osobnog imena, što je u konačnici rezultiralo i različitim odlukama.

Kod pregleda mjerodavne prakse Europskog suda autorica odabire kronološki kriterij. Analizira se evolucija te prakse od ranih devedesetih godina prošlog stoljeća, kada se pitanje zaštite osobnog imena razmatralo ponajprije sa stajališta ostvarivanja gospodarskih sloboda, da bi se krajem tog desetljeća Europski sud, svjestan nužnosti jače zaštite prava na osobno ime i priznavanja osobnog statusa pojedinca, orijentirao ka zaštiti prava pojedinca kao građanina Unije.

Autorica preispituje usklađenost odluka europskih sudova u kontekstu zaštite prava na osobno ime te upozorava na određena razmimoilaženja u stavovima, ali i naznake približavanja istih. Navodi i konkretne primjere usklađivanja prakse nacionalnih sudova s odlukama Europskog suda, uz ocjenu da bi isti utjecaj odluke tog Suda trebale imati na praksu hrvatskih sudova.

Autori Nada Bodiroga-Vukobrat i Vanja Smokvina razmatraju *Prava članova obitelji u uživanju temeljnih gospodarskih sloboda Europske unije*. Objašnjava se pojam građanstva EU-a analizom pravnih izvora Unije iz kojih je razvidno da

sloboda kretanja osoba na prostoru Unije više nije vezana strogo uz kategoriju radnika. Navedeno potvrđuje i praksa Europskog suda koja štiti uživanje prava zajamčenih od strane Unije izravno na temelju statusa građanina Unije, a ne samo u vezi s korištenjem neke od ekonomskih sloboda.

Nadalje, opisuje se pojam člana obitelji u kontekstu primarnog i sekundarnog prava EU-a te se analizira politika prijateljskog pristupa obitelji. Autori analiziraju ulogu Europskog suda u definiranju pojma obitelji i člana obitelji, kao i prava koja im pripadaju, uključujući socijalne prestacije. Naime, taj Sud ističe da se socijalne prestacije zajamčene u državi domaćinu odnose i na radnike i na članove njihovih obitelji. Time se potiče sloboda kretanja radnika i njihovih obitelji i ujedno osiguravaju najbolji mogući uvjeti za integraciju u državi domaćinu.

Autori smatraju da ustavno jamstvo zaštite i očuvanja obiteljskog života u sve većoj mjeri postaje stvarnost, obrazlažući to činjenicom da se ni gospodarska sloboda kretanja pojedinca kao radnika ne može realizirati ako ne postoje određena jamstva zaštite za njegovu obitelj. Jasno je da institucije EU-a, osobito Europski sud, svjesni potrebe za jačom podrškom obiteljskom životu kao jamcu uspješnije integracije, pružaju sve više zaštite u tom području.

U poglavlju pod naslovom *Odnos međunarodnog i europskog prava – novo lice dualizma?* autor Davorin Lapaš uvodno problematizira odnos suverenosti države i međunarodnog prava. Upozorava se na porast broja međunarodnopravnih subjekata s vlastitim pravnim porecima, što otvara prostor potencijalnim antinomijama i u odnosu među tim porecima. Suvremeno međunarodno pravo stoga, po mišljenju autora, čine interferirajući krugovi, a pravni položaj pojedinih država, vezanih pravnim porecima različitih međunarodnopravnih subjekata, vrlo se često nalazi baš na sjecištima tih krugova.

Posebna pozornost se posvećuje pravu EU-a kao pravnom podsustavu općeg međunarodnog prava ili tzv. *self-contained* režimu. Unatoč određenim supranacionalnim obilježjima, pravo Unije ne može se promatrati izolirano od općeg međunarodnog prava. Moguće antinomije na sjecištima međunarodnopravnih poredaka autor ilustrira primjerima iz prakse Europskog suda, istodobno opravdano kritizirajući nedosljednost njegovih odluka.

Također, problematizira se odnos danas najutjecajnijih međunarodnopravnih subjekata – UN-a, VE-a i EU-a, s obzirom na to da su europski sudovi dali sebi pravo tumačiti rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a. Autor upozorava na poteškoće s kojima bi se mogla suočiti Republika Hrvatska kao članica EU-a glede izbora prvenstva između međunarodnih normi koje ju obvezuju i, unatoč

tome što nije za očekivati da će se događati učestalo, predlaže moguća rješenja za slučajeve stvarne suprotstavljenosti takvih normi.

Poglavljem autora Hrvoja Sikirića započinje dionica o međunarodnom privatnom pravu, a tema su *Bračni predmeti prema Uredbi Vijeća (EZ) br. 2201/2003 od 27. studenoga 2003. o nadležnosti i priznanju i ovrsi odluka u bračnim predmetima i predmetima roditeljske odgovornosti i o ukidanju Uredbe (EZ) br. 1347/2000*. Usvajanjem ove Uredbe, smatra autor, napravljen je važan iskorak ka ujednačavanju pravila obiteljskog prava u procesnom pogledu. U tekstu se objašnjavaju osnovni pojmovi kako ih definira Uredba te se analizira njezino polje primjene. Razmatrajući pravila o nadležnosti u bračnim predmetima autor primjećuje da se alternativno postavljenim nizom kriterija za određivanje opće nadležnosti potiče *forum shopping*, koji stranci omogućuje da odabirom jurisdikcije ostvari određene materijalnopravne i kolizijskopravne prednosti, i ujedno povećava mogućnost dvostruke litispendingije.

Autor objašnjava način utvrđivanja redovnog boravišta kao poveznice koju Uredba ne definira, problematizira primjenu poveznice državljanstva i predlaže moguća rješenja za slučajeve višestrukog državljanstva. Analiziraju se pravila o priznanju i ovrsi stranih sudskih odluka, kao i zabrane postavljene djelovanju suda od kojega se traži priznanje te ograničeni razlozi zbog kojih je moguće odbijanje priznanja odluke u bračnom predmetu.

Po mišljenju autora, ova Uredba značajno pridonosi slobodnom kretanju odluka unutar Unije, posebno u okolnostima povećane mobilnosti, čime se olakšava položaj građana EU-a. Takav njezin učinak temelji se u prvom redu na načelu povjerenja u pravne sustave država članica, načelnoj jednakovrijednosti njihovih odluka i načelu međusobnog priznanja odluka.

S obzirom na složenost i opseg Uredbe (EZ) br. 2201/2003 *Predmeti o roditeljskoj odgovornosti prema Uredbi Vijeća (EZ) br. 2201/2003 od 27. studenoga 2003. o nadležnosti i priznanju i ovrsi odluka u bračnim predmetima i predmetima roditeljske odgovornosti i o ukidanju Uredbe (EZ) br. 1347/2000* tema su posebnog poglavlja autorice Ines Medić Musa. Slijedeći strukturu prethodnog poglavlja, autorica daje pregled relevantnih pojmova te mjerodavnih pravila o polju primjene i nadležnosti u predmetima roditeljske odgovornosti. Kriteriji Uredbe za zasnivanje međunarodne nadležnosti jesu utemeljeni na najboljem interesu djeteta, ali analiza autorice pokazuje da to ne jamči da će o djetetu doista odlučivati sud koji je u konkretnom slučaju najprikladniji.

Posebno se obrađuju pravila o priznanju i ovrsi sudskih odluka u predmetima o roditeljskoj odgovornosti koja uređuju standardni i brzi postupak pri-

znanja odluka. Potpuno ukidanje egzekvaturе predviđeno je za odluke o pravu na susrete i druženje s djetetom te odluke kojima se traži povratak djeteta. Nadalje, razmatra se obveza suradnje između središnjih tijela u postupcima o roditeljskoj odgovornosti, nužna za učinkovitu primjenu Uredbe. Problematizira se odnos između Uredbe (EZ) br. 2201/2003 i Haške konvencije o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznanju, ovrsi i suradnji u odnosu na roditeljsku odgovornost i o mjerama za zaštitu djece, upozorava na probleme koji u praksi mogu nastati zbog sukoba njihovih odredbi te nude moguća rješenja.

Autorica zaključuje da Uredba ostvaruje svoju svrhu, a to je slobodno kretanje sudskih odluka u obiteljskopравnim predmetima s međunarodnim elementom na teritoriju EU-a i da, također, osnažuje zaštitu djeteta.

Uzdržavanje u pravu Europske unije obrađuje se u poglavlju autorice Mirele Župan, ponajprije s aspekta Uredbe Vijeća br. 4/2009 o međunarodnoj sudskoj nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznanju i ovrsi odluka te suradnji u predmetima uzdržavanja, drugog iznimno važnog dokumenta iz područja obiteljskog prava koji obvezuje Republiku Hrvatsku kao članicu EU-a.

Prikazuju se kriteriji Uredbe za određivanje međunarodne nadležnosti, a s obzirom da su pravila o mjerodavnom pravu vrlo ograničenog opsega i upućuju na Haški protokol o pravu mjerodavnom za obveze uzdržavanja (2007.) nužno se razmatraju mjerodavne odredbe tog instrumenta. Pravila o priznanju i ovrsi odluka o uzdržavanju potpuno ukidaju egzekvaturu za odluke donesene u državama članicama vezanima Haškim protokolom, ali su osim toga predviđeni određeni zaštitni mehanizmi koji se mogu primijeniti u stadiju ovrhe.

Liberalan stav prema odlukama iz drugih država članica, ocjenjuje autorica, proizlazi iz načela slobodnog kretanja odluka, kao jednog od temelja zajedničkog europskog pravosudnog prostora. To, ipak, ne znači da će vjerovnik uvijek brzo i učinkovito naplatiti svoje potraživanje jer ukidanje egzekvaturе znači samo slobodno kretanje odluka među sudovima država članica, dok daljnja sudbina potraživanja značajno ovisi o nacionalnim pravilima o ovrsi. U tom kontekstu suradnja središnjih tijela osobito je bitna za osiguranje naplate uzdržavanja. Posebno je njihova neposredna suradnja važna u slučajevima kada je dijete vjerovnik uzdržavanja jer tada ono ne mora sudjelovati u sudskom postupku – uzdržavanje će umjesto njega ostvarivati središnja tijela.

Posljednja dva poglavlja ove knjige su prilozi dviju slovenskih autorica (napisani na slovenskom jeziku), kojima se daje komparativni pregled slovenskog obiteljskog prava.

Autorica Barbara Novak pruža uvid u noviji razvoj slovenskog obiteljskog prava (*Novejši razvoj v slovenskem družinskem pravu*) kroz pregled najvažnijih novina koje je trebao donijeti novi Obiteljski zakonik (*Družinski zakon*). Taj je zakon usvojen u parlamentu 2011. godine, ali je ubrzo odbijen na referendumu zatraženom zbog odluke zakonodavca da u taj zakon uključi i istospolnu zajednicu.

Među opisanim novinama posebno se ističu npr. uređenje prava stanovanja u obiteljskom domu te izmjene glede utvrđivanja podrijetla djeteta. Jedan braćni drug ne bi mogao raspolagati nekretninom koja predstavlja obiteljski dom na način koji bi drugog braćnog druga i djecu koja s njim žive ostavio bez krova nad glavom. Također, izmijenjeni su rokovi u kojima dijete može tražiti utvrđivanje i osporavanje očinstva, ali nisu redefinirani rokovi za druge ovlaštenike prava na tužbu. Muškarcu koji se smatra ocem izvanbraćnog djeteta priznato je pravo na tužbu bez uvjetovanja prethodnim pokušajem priznanja očinstva. Također, u novom uređenju posvojenja braćni ili izvanbraćni partneri dijete bi mogli posvojiti samo zajednički, a istospolni partneri smjeli bi posvojiti samo dijete svojeg partnera.

Autorica zauzima općenito pozitivan stav prema neostvarenim zakonskim promjenama, ali isto tako argumentirano kritizira pojedina rješenja koja smatra spornima, nepotpunima ili nedosljednima. Zaključno ističe kako je slovensko pravo i dalje suočeno s istim izazovima te navodi područja koje smatra prioritetima u budućem zakonodavnom radu na području obiteljskog prava (npr. postupovna prava djeteta, skrbništvo za punoljetne osobe itd.).

Autorica Viktorija Žnidaršič Skubic analizira odbijeni Obiteljski zakonik s aspekta novina na području imovinskih odnosa braćnih drugova (*Družinski zakonik in njegove novosti na področju premoženjskih razmerij med zakoncema*).

Posebno se osvrće na uređenje pitanja vraćanja darova, upravljanje braćnom stečevinom, mogućnost sklapanja sporazuma o uzdržavanju braćnih drugova, detaljno definiranje pojma vlastite imovine braćnog druga, propisivanje učinka ulaganja jednog braćnog druga u vlastite imovinu drugog braćnog druga te pravno uređenje instituta braćnog ugovora. Konačno, autorica *de lege ferenda* predlaže određena rješenja glede imovinskih odnosa braćnih drugova.

Slično kao u prethodnom poglavlju, uz iznimku nekih manjih nedostataka i nedosljednosti na koje je autorica upozorila, izražava se pozitivan stav prema reformi koja je trebala biti provedena Obiteljskim zakonikom. Autorica smatra da će usvajanje novih obiteljskopравnih propisa nužno zahtijevati kompromise s obzirom na polarizaciju slovenskog društva, ali uz nadu da ti kompromisi neće narušiti stručna, utemeljena rješenja, uvesti ili zadržati diskriminatorno postupanje i da će pružiti odgovarajuću zaštitu najosjetljivijim skupinama.

Područje europskog obiteljskog prava još se razvija uglavnom fragmentarno, ali svejedno prilično dinamično. Interdisciplinarnim pristupom, primjerenom i preglednom strukturom, ova knjiga omogućuje razumijevanje i lakše snalaženje u potrazi za odgovorima na brojna otvorena pitanja. Stil pisanja je jasan i razumljiv, uz primjerena objašnjenja svih temeljnih pojmova i koncepata korištenih u analizama. Svaki od autora daje sadržajan i objektivan pregled relevantne materije, podržava ono što smatra kvalitetnim, argumentirano kritizira ono što smatra lošim te, što je posebno važno, nudi moguća rješenja uočenih problema i nedostataka. Iznoseći vlastita promišljanja i stajališta, istodobno autori ostavljaju čitatelju dovoljno prostora i, točnije rečeno, potiču čitatelja na vlastite analize i zaključke. Smatramo da je knjiga *Europsko obiteljsko pravo* u potpunosti ispunila zadane ciljeve i da svojom znanstvenom i nastavnom vrijednošću predstavlja originalan doprinos izučavanju i primjeni europskog obiteljskog prava u teoriji i praksi.

Ana Radina, dipl. iur.